

Två romartida härdar i Hubbo-Mälby

Särskild utredning

**RAÄ 210 och 211
Hubbo-Mälby 1:27
Hubbo socken
Västmanlands län**

Maud Emanuelson

Två romartida härdar i Hubbo-Mälby

Särskild utredning

RAÄ 210 och 211
Hubbo-Mälby 1:27
Hubbo socken
Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen 2009

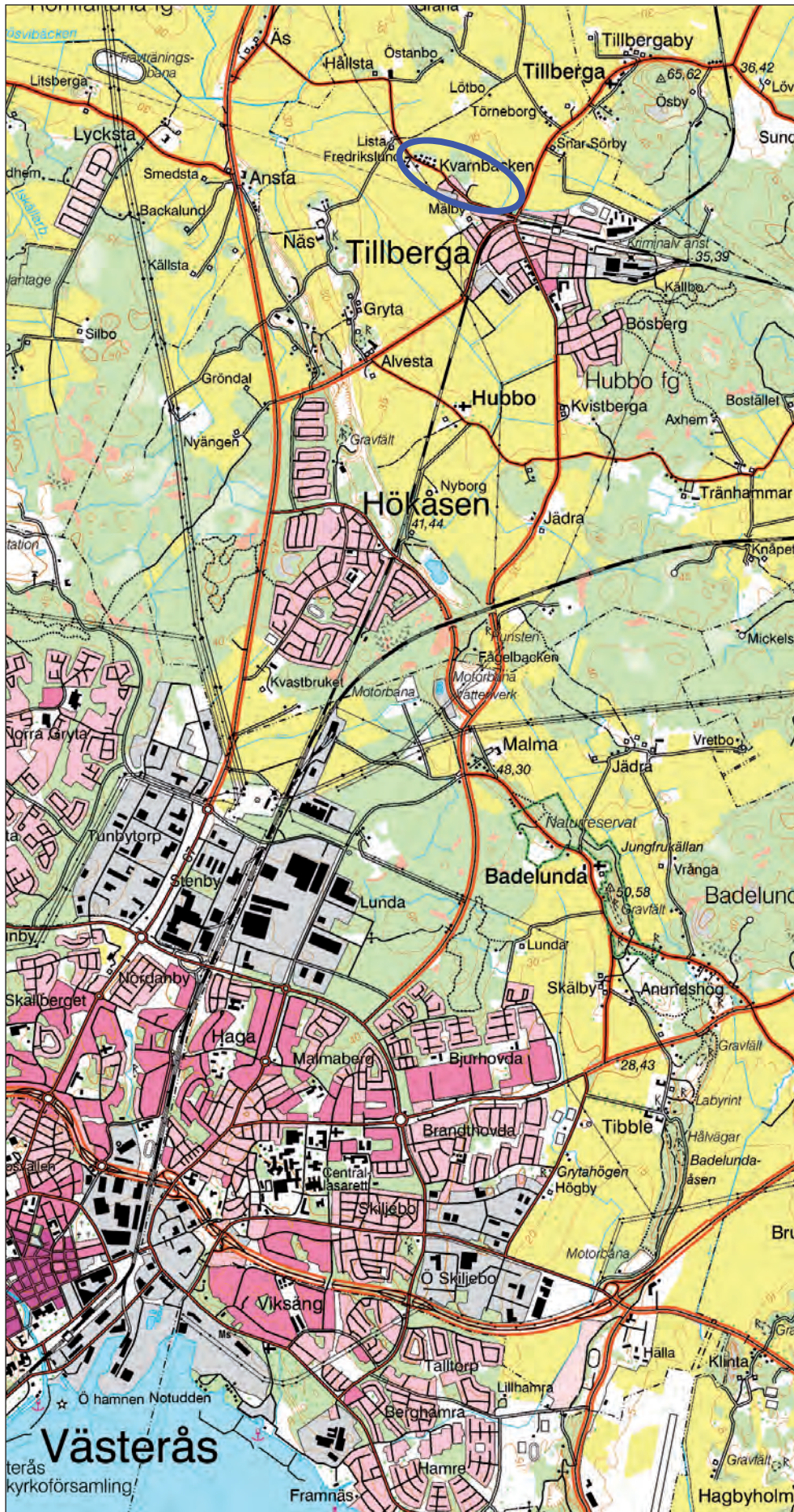
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Ärende nr MS2006/01407

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-33-6

Tryck: Just nu, Västerås 2009

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Bakgrund.....	5
Ärendet.....	5
Syfte.....	5
Topografi.....	5
Fornlämningsmiljö.....	6
Metod.....	7
Utredningsresultat.....	7
Härd A1.....	7
Härd A2.....	8
Sotfläck A3.....	8
Tolkning.....	8
Referenser.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter.....	11
Bilaga 1. Schaktplan.....	12
Bilaga 2. Schakttabell.....	12



Figur 1. Utdrag ur Gröna kartan. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en blå oval. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) har på uppdrag av Västerås kommun genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Hubbo-Mälby 1:27 i Hubbo socken, Västerås kommun. Utredningen bestod av att kart- och arkivstudier, inventering samt sökschaktning skulle genomföras inom två delområden, 5 500 respektive 9 000 m² stora. Två härdar påträffades inom det mindre delområdet. Båda härdarna undersöktes och en av dem har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder.

Bakgrund

Ärendet

Västerås kommun avser att komplettera befintlig bebyggelse inom fastigheten Hubbo-Mälby 1:27, Hubbo socken. Då området är rikt på fornlämningar bedömde Länsstyrelsen i Västmanlands län att en särskild arkeologisk utredning var befogad för att ta reda på om fast fornlämning skulle komma att beröras av arbetsföretaget. Länsstyrelsen utsåg KM som utförare av utredningen genom direkval eftersom den totala kostnaden understeg gränsen för anbudsförfarande. KM inkom med en undersökningsplan och kostnadsberäkning till länsstyrelsen den 21 april 2008. Länsstyrelsen tog beslut om utredning den 24 juni med stöd av 2 kap 11 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m (KML) (Lst dnr 431-9269-07). Västerås kommun bekostade utredningen.

Genomförandet var inledningsvis planerat att genomföras under sommaren 2008. Fastighetskontoret i Västerås kommun sköt dock upp ärendet till hösten för att arrendatorn skulle kunna skörda. Ärendet återupptogs i början av oktober. Ärendet har också inledningsvis handlagts och planerats av Kathrine Bless-Karlsen. I början av oktober månad övertog Maud Emanuelsson ärendet.

Efter utredningens fältfas fick exploitören tillträde till marken (muntlig uppgift Kerstin Fogelberg 2008-10-29) och därför blev en av härdarna aktuell för ¹⁴C-datering.

Syfte

Utredningens syfte var att klargöra om arbetsföretaget att komplettera befintlig bebyggelse berörde fornlämningar som inte är kända. Områden där det skulle kunna finnas fornlämningar som inte är synliga i markytan skulle lokaliseras, därefter skulle en sökschaktning genomföras.

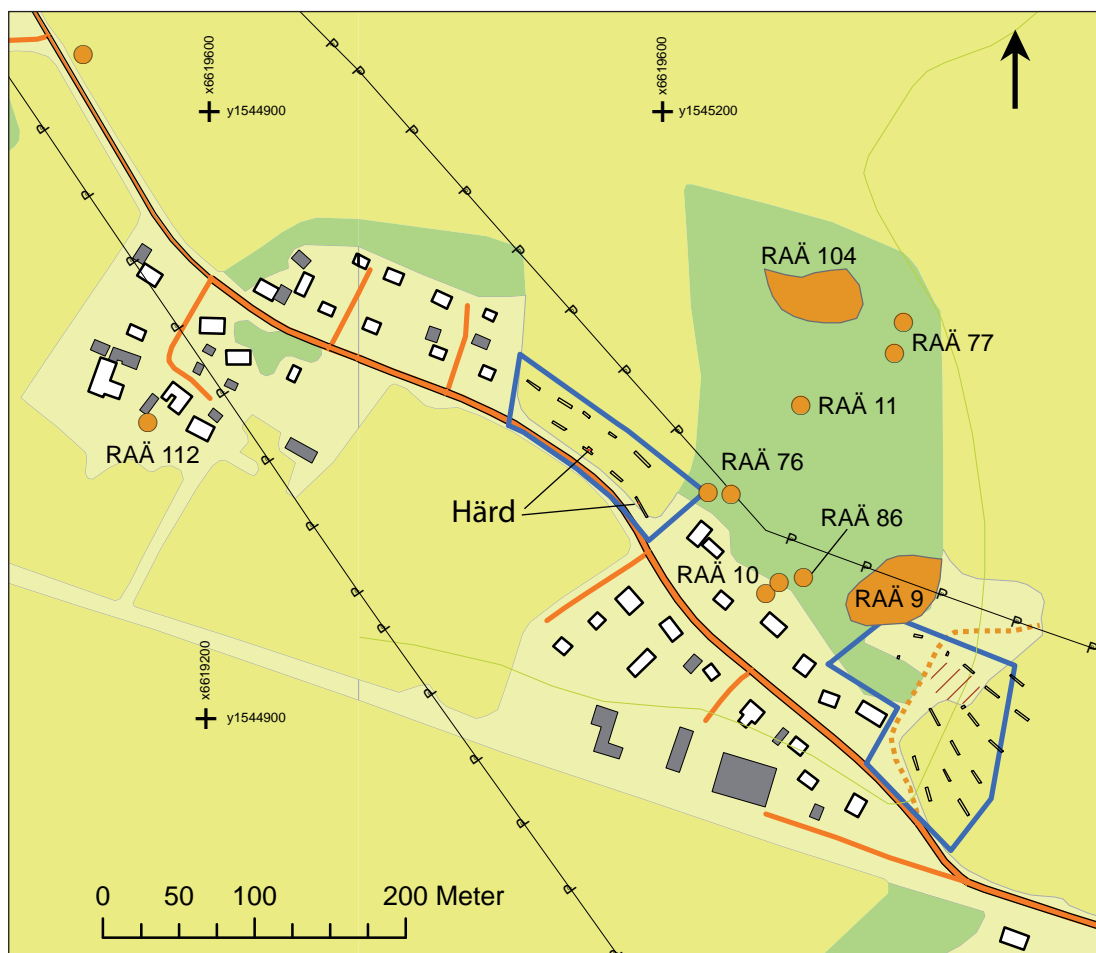
Topografi

Det aktuella utredningsområdet uppgick sammanlagt till omkring 14 500 m² fördelade på två delområden, 9 000 respektive 5 500 m² stora. I det större delområdet, tillika det östra, består terrängen av en bergssluttning mot öster, delvis med berg i dagen, och åkermark i träda (figur 8). Bergsslutningen är glest bevuxen med blandskog. På gränsen mellan åkermark och blandskog har det legat en gård och plattan för ladugården finns ännu kvar. Det mindre och västra delområdet består av brukad åkermark. Åkermarken

i träda är belägen omkring 30 meter över havet. Den brukade åkermarken samt partiet med berg i dagen är belägna mellan 30 till 35 meter över havet. Geologin består av urberg samt glacial lera.

Fornlämningssmiljö

Inom utredningsområdena finns inga kända fornlämningar men i skogspartiet mitt emellan dem finns flera gravfält och ensamliggande gravar. Gravfält RAÄ 9 angränsar direkt till det större östra delområdet. Gravfältet består av cirka tio runda stensättningar varav en är höglignande och belägen i krönläge. Tre av stensättningarna är osäkra. RAÄ 10 består av två runda stensättningar varav den ena är osäker. RAÄ 11 är en ensamliggande rund stensättning med kantkedja. RAÄ 76 och 77 består vardera av en hög och en stensättningsliknande bildning. Den förstnämnda, RAÄ 76, är belägen alldeles intill det mindre västra delområdet. Gravfältet RAÄ 104 består idag av omkring nio runda stensättningar. Förmodligen sträckte sig gravfältet ursprungligen längre åt väster, nordväst och norr men genom anläggandet av Folkets park under 1910-talet förstördes lämningarna. I FMIS finns en uppgift om att det i samband med anläggandet av Folkets park skulle ha påträffats människoben vid grävning. Detta skulle aldrig ha omtalats offentligt men ortsbor kunde berätta om det (FMIS, Hubbo 104:1). Ingen av gravarna är sakligt undersökt. En generell datering utifrån det yttre gravskicket är yngre bronsålder till järnålder. I skogspartiet har det under senare tid funnits en kvarn, RAÄ 86.



Figur 2. Karta över registrerade fasta fornlämningar, uppgift om lämningar och övrig kulturbistoriska lämningar. Kartan visar även delområden, var sökschakten grävdes samt var härdarna påträffades. Utdrag ur digitala fastighetskartan (motsvarande kartblad 11G3i och 11G3j). Skala 1:5 000.

Drygt 250 meter väster om det mindre delområdet finns RAÄ 112, en plats med uppgift om hällkista. Uppgiften baseras på att tomtägaren hade hört detta berättas av en exkursionsgrupp från Västmanlands läns museum (Inventeringsuppgifter från 1988 i FMIS, Hubbo 112:1). Platsen för graven är nu bevuxen med vinbärsbuskar.

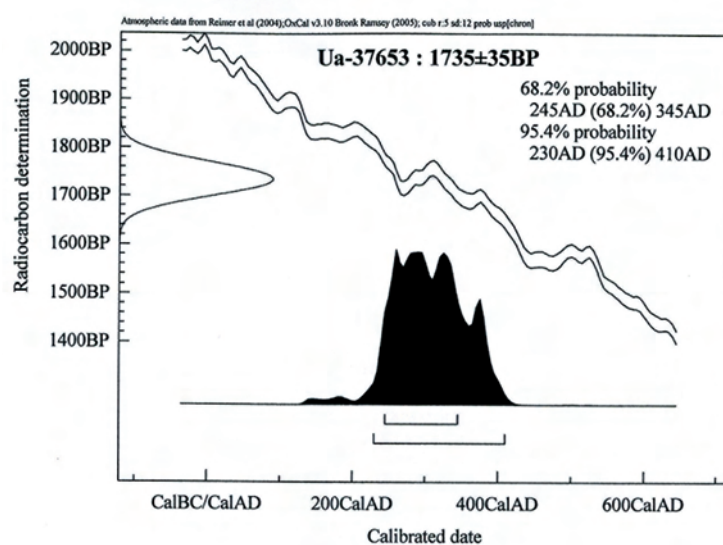
Metod

Samtliga relevanta kartor ur det historiska kartmaterialet har genomgåts. Detta innebär laga skiftes kartan samt andra historiska kartor ur Lantmäteriets digitala material. Dessutom har Rikets allmänna kartverks arkiv gått igenom avseende Generalstabskarta, Häradskarta samt aktuella Ekonomiska kartor. Eftersom merparten av terrängen består av åkermark genomfördes fältinventering endast översiktligt. Totalt grävdes 26 schakt (figur 2 samt bilaga 1 och 2). Schakten var mellan 2,5 och 15 meter långa och 1,4 meter breda. Djupet på schakten var mellan 0,2 och 0,4 meter. Sammantaget undersöktes 320 m² eller 2 % av den totala ytan. De två påträffade härdarna undersöktes till 25 % med skärslev samt beskrevs. Profil upprättades i skala 1:20. Schakten beskrevs översiktligt och markerades manuellt på en schaktkarta i skala 1:1000. Schaktplanen digitaliserades i efterhand. Fotodokumentation (digitalfoto) utfördes fortlöpande. Delområdenas utbredning var inte markerad i terrängen.

Utredningsresultat

Härd A1

A1 framkom på 0,35 meters djup under ploglager. Merparten av härden framkom inom schaktet. Härden var minst 1,70 x 1,10 meter stor, rektangulär med raka sidor och rundade hörn. Botten var flack och nedgrävningssidorna raka (figur 4 och 5). Djupet uppgick till 0,12 meter. Längs med sidorna och i botten fanns rikligt med kol. Spridda kolfragment fanns i hela den mörkgrå lerfyllningen tillsammans med enstaka



Lab-nr	Kp nr	Anl nr	Material	¹⁴ C ålder BP	Kal 1 σ	Kal 2 σ
Ua-37653	Kp 1	A1	Gran	1735 ± 35	245-345 AD	230-410AD

Figur 3 och tabell 1. Resultatet från ¹⁴C-analysen av träkol insamlat från härd A1.

skärvstenar. Den omgivande leran var eldpåverkad. Härden får anses vara till större delen bortplöjd. Härden har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder (230 – 410 AD med 95,4 % sannolikhet, Possnert 2009). Kolprovet bestod av gran vilket betyder att provet kan ha en hög egenålder (Danielsson 2009).

Härd A2

A2 framkom omkring 50 meter väster om A1, på 0,3 meters djup under ploglager. Schaktet utvidgades för att härdens hela utbredning skulle bli känd. De två härdarna hade påfallande likartad konstruktion. A2 var 2,0 x 1,20 meter stor, rektangulär med raka sidor och rundade hörn (figur 6 och 7). I dess västra del fanns en stenkrets av skärvsten (0,10–0,15 m i diam) kvar längs med härdens kanter. Botten var flack och nedgrävningssidorna raka till svagt sluttande. Djupet uppgick till 0,17 meter. Det fanns rikligt med kol i anläggningens botten och kanter. Fyllningen bestod av sot- och kolblandad lera med uppskattningsvis 20 dm³ skärvsten, främst i härdens västra halva. Merparten av härden får anses vara bortplöjd. Härden verkar inte ha blivit urrakad efter sista gången den användes. Med tanke på A1:s och A2:s likartade form i plan, profil och innehåll bör dateringen av A1 även gälla för denna härd.



Figur 4 och 5. Härd A1 framrensad i plan samt delundersökt. Fotograferat från sydväst respektive öster av Maud Emanuelsson.



Figur 6 och 7. Härd A2 i plan och profil. Fotograferat från sydväst och söder av Maud Emanuelsson.

Sotfläck A3

Sotfläcken framkom omkring 30 meter norr om härd A1 och cirka 50 meter väster om gravhög RAÄ 76. Sotfläcken var 0,2 x 0,2 meter stor och 0,03 meter djup. Kolfragment och två skärvstenar (stenstorlek 0,05 m i diam) noterades.

Tolkning

Det är svårt att fastställa enstaka anläggningars kontext. Härdar är en vanlig förekommande anläggningsslag på förhistoriska boplatser och möjligen kan de två undersökta härdarna ingå i ett större boplatsoområde. Förekomsten av skärvsten skulle kunna tyda på det. Experiment har visat att övertäckta eldstäder med sten är

bränslebesparande och att glöden kan användas upp till åtta timmar innan den slocknar, skärvstenen förblir värmegivande i ett dygn. För en långvarig värmegivning utan flammor har sten i eld således varit ett mycket effektivt värmemagasin (Peterson 2006:145 och där anförd litteratur). En annan förklaring är att härdarna ska förknippas med gravarna i det angränsande skogspartiet. Sambandet mellan härd och grav kan delas in i två grupper. Till den första hör det rumsliga sambandet där äldre härdar finns under eller intill yngre gravar. Denna relation kan ifall tidsdiskrepansen inte är allt för stor bero på att man har placerat gravar på en plats som hållits i hävd. Till den andra gruppen hör samtida härdar och gravar. Härdarna har då anlagts intill gravarna i samband med gravläggningsritualer såsom exempelvis matberedning (Eriksson 1998:227) eller för en mer effektfull manifestation. Ingen grav i skogspartiet är arkeologiskt undersökt och daterad. Ensamliggande högar som undersökts på andra håll i länet har daterats till folkvandringstid (se Wikborg & Ählström 2004). Här kan vi hålla i minnet kolprovets egenålder. Provet från A1 bestod av gran som kan ha en egenålder upp emot 300 år. Det går inte att utesluta att härdan anlagts något senare än vad ¹⁴C-dateringen säger, vilket skulle kunna göra den samtida med den närmast intilliggande gravhögen RAÅ 76. Om härdarna ingår i en boplats- eller gravkontext bör fler härdar finnas i närområdet.



Figur 8 och 9. Till vänster en översikt över del av det östra delområdet, fotograferat från landsvägen i söder. Till höger en översikt över det västra delområdet. I förgrunden schakt 19. Grävmaskinisten håller på att utvidga schakt 20 där härd A2 framkom. Fotograferat från öster av Maud Emanuelsson.

En ofta påträffad anläggningstyp är även den till synes ensamliggande härdan eller härdarna. Det är en anläggningstyp som framför allt verkar förekomma under perioden yngre bronsålder och äldre järnålder, vilket sammanfaller väl med dateringen av A1. Förutom rent praktiska funktioner som matlagning och värme kan dessa ensamliggande härdar även ha använts symboliskt såsom markörer vid ägo gränser. (Eriksson 1998:228). Maria Peterson menar dock att förfarandet att använda härdar som ägomarkör möjligen har varit aktuellt i skogsbygder där sikten varit begränsad. I den miljön kan röken, synlig över skogstopparna, användas som markör. En härd blir dock fort övervuxen och som enda gränsmarkering bäddar den för osämja grannar emellan, menar hon. Gårdens gränser har exempelvis i bondesamhället varit så viktiga att det finns en omfattande folklore kring dem (Peterson 2006:140). Etnologiska källor i Sverige uppger också att eldrök använts som skydd mot allsköns ont (Eriksson 1998:228f och där anförd litteratur). Hur långt tillbaka i tiden denna tro sträcker sig är okänt.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala fastighetskartan över Västerås kommun, 2004.
FMIS, Digitala fornminnesregistret.

Muntliga uppgifter

Kerstin Fogelberg. Länsstyrelsen i Västmanlands län, telefonsamtal 2008-10-29.

Otryckta källor

Danielsson, E, 2009. *Vedartsanalyser på material från Västmanland, Hubbo sn. Hubbo-Mälby UR*. Vedlab rapport 0912. Stencil.

Possnert, G. 2009. *Resultat av ¹⁴C-datering av träkol från Hubbo sn, Västmanland*. Stencil.

Litteratur

Eriksson, T. 1998. Egen härd är guld värd – härdar från äldre järnålder i sydvästra Uppland. I: *Suionum Hinc Civitates – Nya undersökningar kring Mäljarbanans äldre järnålder*. K. Andersson (red). OPIA 19. Uppsala.

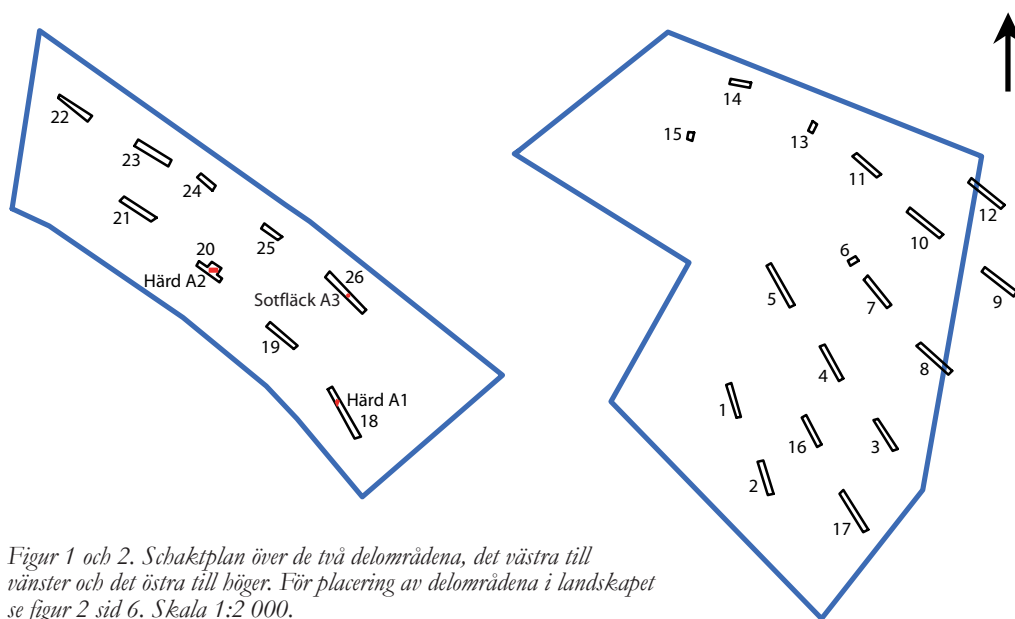
Peterson, M. 2006. *Djurbällning och betesdrift. Djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Riksantikvarieämbetet och Uppsala universitet. Linköping.

Wikborg, J. & Ählström, J. 2004. *Väg 250, Holmsmalma-Gålby. Ett gravfält och en boplats från äldre järnålder samt en gravhög från yngre järnålder*. Särskild arkeologisk undersökning. RAÄ 102, 254 och 287. Holmsmalma S:1 och 1:9, Gålby 3:1, 3:18 och 3:19 samt Malma Prästgård 1:1. Köping och Kolsva socken. Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A. 2004:A13. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	08043
<i>Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:</i>	431-9269-07
<i>Undersökningsperiod:</i>	28 och 29 oktober 2008
<i>Arkeologtimmar:</i>	20
<i>Maskintimmar (inkl igenläggning):</i>	14
<i>Exploateringsyta:</i>	14 500 m ²
<i>Personal:</i>	Kathrine Bless Karlsen (projektledare initialt) Maud Emanuelsson (projektledare) Jan Ählström
<i>Belägenhet:</i>	Hubbo-Mälby 1:27, Hubbo sn, Västmanland
<i>Ekonomiska kartan:</i>	11G3j
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gon V
<i>Höjdsystem:</i>	RH90
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Koordinater (SV hörnet av UO):</i>	Östra delområdet (vägkant): x6619167, y1545339 Västra delområdet: x6619394, y1545100
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på Västmanlands läns museum
<i>Fynd</i>	Inga fynd tillvaratagna.

Bilaga 1. Schaktplan



Figur 1 och 2. Schaktplan över de två delområdena, det västra till vänster och det östra till höger. För placering av delområdena i landskapet se figur 2 sid 6. Skala 1:2 000.

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Area, m ²	Anläggningar	Anmärkning	Underlag
1	9	1,4	0,3	12,5	-	-	Glacial lera
2	9	1,4	0,3	12,5	-	-	Glacial lera
3	9,5	1,4	0,35	13,3	-	-	Glacial lera
4	10	1,4	0,35	14	-	-	Glacial lera
5	12,5	1,4	0,35	17,5	-	-	Glacial lera
6	2,5	1,4	0,4	3,5	-	Mkt recent tegel	Glacial lera
7	10	1,4	0,4	14	-	-	Glacial lera
8	11	1,4	0,4	15,4	-	Mörkare underlag	Lera
9	10	1,4	0,4	14	-	Mörkare underlag	Lera
10	11,3	1,4	0,4	15,8	-	-	Lera
11	8,5	1,4	0,4	11,9	-	0,25 m gruslager	Lera
12	10	1,4	0,4	14	-	-	Glacial lera
13	2,5	1,4	0,2	3,5	-	Stört av husgrund	-
14	5,5	1,4	0,25-0,5	7,7	-	Oregelbunden sotfläck, naturlig	Silt
15	2	1,4	0,2	2,8	-	Svart mylla	Berg i dagen
16	8,5	1,4	0,3-0,4	11,9	-	-	Lera och berg i dagen
17	10,3	1,4	0,35	14,4	-	-	Lera
18	15	1,4	0,35	21	Härd A1	-	Glacial lera
19	9	1,4	0,35	12,6	-	Vattenförande	Glacial lera
20	7	1,4-3,0	0,3	15,4	Härd A2	-	Glacial lera
21	10	1,4	0,35	14	-	-	Glacial lera
22	10,3	1,4	0,3	14,4	-	-	Glacial lera
23	10	1,4	0,3	14	-	-	Glacial lera
24	5	1,4	0,25	7	-	-	Glacial lera
25	9	1,4	0,3	12,6	-	-	Lera
26	13,5	1,4-2,0	0,3	22	Sotfläck A3	-	Lera